

עמנואל סמפסון ניה, אזרח ניגריה, השתתף בתוכנית לתואר שני במדעי הצמח (MSc), המשותפת למרכז הבינלאומי למשתלמים בערבה ולאוניברסיטת תל אביב, בין השנים 2017-2019. הוא הגיש תביעה לבית הדין לעבודה נגד המרכז הבינלאומי למשתלמים בערבה בפברואר 2019, אשר הסתיימה בפשרה במרץ 2020. בעת סדנת הכתיבה עמנואל חי בארצות הברית, בה היה בעליו של עסק ועבד כאח. לצד אלו הוא השלים לימודים בתחום הסיעוד ממכללה הקהילתית קוניסיגמונד במסצ'וסטס.

מר סמפסון ניה יוצג בתביעתו לבית הדין לעבודה ובפניות לאוניברסיטת תל אביב בקשר עם התוכנית לתואר שני במדעי הצמח בידי עו"ד חני בן ישראל (אחת מעורכות הכרך), שעבדה בזמנים הרלוונטיים כמנחה קלינית בקליניקה לזכויות פליטים ומהגרים במרכז הבינתחומי הרצליה, וכן בידי עו"ד מיכל תג'ר מעמותת קו לעובד. לאחר קבלת ממצאי ועדת בדיקה אוניברסיטאית שהוקמה בעקבות פניותיו של מר סמפסון החליטה האוניברסיטה, בשלהי שנת 2019, לסגור את התוכנית לתואר שני במדעי הצמח, במתכונתה המשותפת עם מרכז המשתלמים בערבה.

בעולם שבו משורטטות מחיצות הנקראות גבולות; בעולם שבו גבולות אלה מבוצרים בחומות; בעולם שבו המקום שבו נולדת נקרא "מדינה זרה", ושברגע שאתה עוזב אתה נקרא "זר", "מהגר" וברוב המקרים – "מהגר בלתי חוקי"; בעולם שבו ממשלות משקיעות מיליארדי דולרים כדי לאבטח את גבולותיהן המבוצרים בחומות – בעולם כזה, מוחי מתקשה לעכל את העובדה שמדינת ישראל עצמה יוצרת ומבססת פרצות בחוקי ההגירה שלה; שהיא מאפשרת, מעודדת ומעניקה חסות לתוכניות שמאפשרות ל"זרים" לחצות את גבול מיליארד הדולר שלה בתור סטודנטים עם ויזות סטודנט, כדי שמרכז לימודי לכאורה יוכל להשתמש בהם בתור כוח עבודה זר וזול עבור חקלאים במדבר הישראלי, במטרה לקדם את ענף החקלאות המתקדם והמהולל של ישראל, ללא הגינות וללא כבוד לזכויות האדם שלהם.

בקיץ 2017 שמעתי על מלגה המאפשרת לימודי "תואר שני במדעי הצמח, עם דגש על ביטחון ובטיחות מזון". שמחתי והתרגשתי על האפשרות לעזוב את ניגריה, שחוותה קשיים כה רבים לאחרונה, ולנסוע לישראל כדי לחוות משהו חדש ומרגש. הייתי נחוש לאסוף את כל המסמכים הדרושים לתוכנית, ועברתי שלושה ראיונות בסקיפ עם מרצים מאוניברסיטת תל אביב, שכללו שאלות מדעיות שונות ושאלות הנוגעות לקבלה לתוכנית. אחד מהמרצים תיאר את מתכונת הלימודים-עבודה של התוכנית, ושמחתי על האפשרות להשקיע בעבודה כי המרצה אמר לי שהעבודה היא פרקטיקום שנקבל עליו ציון.

למרות ההתרגשות, אני זוכר שתהיתי אז למה ניתן לי כל כך מעט מידע, ולמה שום דבר לא היה באמת ברור לחלוטין. הרגשתי כאילו אני קופץ פנימה עם עיניים עצומות. בראייה לאחור, אני חושב שהרגשתי שמשוהו טיפה מפוקפק, אבל רציתי מאוד שינוי בחיי, והחלטתי

לסמוך על האנשים מהאוניברסיטה שלי ששלחו לי את המידע על ההזדמנות הזאת שהם לא ישלחו אותי למקום שבו אני עלול להיפגע. אחרי שעברתי את מה שעברתי במדבר הנגב, אני יודע עכשיו לסמוך על תחושת הבטן שלי, ולחקור כמה שיותר לפני שאני מחליט על הצעד הבא בכל דבר שאני רוצה לעשות. שיעור כואב, אבל חשוב.

נקפוץ קדימה לסתיו של אותה שנה: הייתי על מטוס בדרך לתל אביב, מלא בהתרגשות ובגאווה על הפסגה החדשה שאעפיל אליה. בנמל התעופה בן גוריון פגשתי נהג מהמרכז למשתלמים¹ שהסיע אותי במשך שלוש שעות לתוך המדבר הישראלי באישון לילה. לא הבנתי איפה אני נמצא כי היה חשוך, ובבוקר התעוררתי ומצאתי את עצמי בערכה. השתמשתי בגוגל כדי למצוא את אוניברסיטת תל אביב על המפה, וראיתי שהיא במרחק שלוש שעות – זו הפעם הראשונה שנדלקה לי נורת אזהרה רצינית לגבי התוכנית.

איש ממרכז המשתלמים לא הגיע לדבר איתנו בבוקר, כי אם סטודנטית מהתוכנית שלנו, שהגיעה לישראל כמה ימים לפני. היא נשלחה כדי לבקש מאיתנו להתכונן ליציאה לעבודה. התלבשתי והלכתי בעקבותיה למקום העבודה. זה היה מפעל לאריזת תמרים, ומנהל ישראלי הגיע כדי לתת לנו הנחיות לגבי האזור במפעל שבו אנחנו נעבוד. העברתי את היום הראשון שלי בישראל באריזת תמרי מג'הול במשך 16 שעות. בשלב הזה כבר הבנתי שעשיתי טעות, אבל ניסיתי לשמור על מצב רוח מרומם ועל אופטימיות. נציגי מרכז המשתלמים הגיעו ביום המחרת, הצטלמו איתנו והשאירו כמה הנחיות, ובזה זה נגמר. מחזור העבודה השתנה אחרי שבוע. נדרשנו לקום בשעה חמש בבוקר כדי להיאסף על ידי משאית שתיקח אותנו למשק. מחזור העבודה הזה נמשך יותר משבוע, ורק אחרי עבודה מפרכת של שבוע סוף-סוף ראינו כיתה מבפנים. למרבה ההפתעה, בכיתה לימדו אותנו מדע בסיסי, וברוב הפעמים המרצים לא הבינו לחלוטין מה הם לימדו אותנו, וקטעו את השיעור בפתאומיות אם השאלות הפכו קשות מדי. רוב בתי הספר מציגים לסטודנטים באיטיות את עיקר הקורס, וחשבתי שאולי מדובר באחת מההקדמות האיטיות האלו שמובילות לחלקים המסובכים יותר בקורס, אבל זה נשאר כך לאורך רוב הקורס. עדיין היינו רחוקים מאוד מאוניברסיטת תל אביב, כל המרצים שדיברו איתנו בסקיפ נעלמו, ואף אחד מהם לא לימד אותנו – להוציא פעם אחת אחרי טקס שנערך בערכה שבו אחד המרצים השתתף, ופטפט איתנו אחר כך.

הימים הפכו לשבועות, השבועות לחודשים והחודשים לשנה, אבל דבר אחד נשאר קבוע – העבודה החקלאית. ימי הלימוד צומצמו משלושה ימים בשבוע ליום אחד בשבוע, וימי העבודה תפחו בהתאם. באמצע הקיץ קצרנו כמה צמחים ששתלנו, ולא למדנו שום דבר ממה שתואר בתור "פרקטיקום". במהלך הזמן הזה עבדנו תחת ההדרכה וההוראות של עובדים תאילנדים שלא דיברו אנגלית, כך שלא הייתה לנו כמעט שום אפשרות ללמוד משהו בעל ערך שקשור ללימודים שלנו. זו בעצם הייתה עבודת כפיים שהוסוותה כפרקטיקום, אבל החדשות הטובות היו שהיא עדיין זיכתה אותנו בציון, אפילו אם לא למדנו דבר. תלושי המשכורת שלנו נכתבו בעברית, ובתשע פעמים מתוך עשר קיבלנו שכר נמוך ממה שחישבנו או שציפינו לו. תמיד היינו צריכים להתלונן על הפערים האלו. אפילו אחרי כל העבודה הקשה תחת השמש, מרכז המשתלמים לא שילם לנו את מלוא השכר שהגיע לנו,

1 המרכז הבינלאומי למשתלמים בערכה.

וטען שהוא השתמש בחלק מהשכר כדי לקנות לנו כרטיסי טיסה בחזרה למדינות שלנו, דבר המנוגד לחוק.

ביולי 2018 שהינו חודש באוניברסיטת תל אביב כדי להשתתף בקורס שאורכו חודש במרכז מנה,² ולראשונה שהינו במעונות סטודנטים ראויים. אבל הנוחות הזו הייתה קצרת מועד ונלווה לה מחיר גבוה: באוגוסט חזרנו לתנאי עבודה קשים עוד יותר בגלל החום ללא נשוא במדבר. בשלב הזה עבדנו כל יום במשך חודש שלם, ובכל יום עבדנו שעות ארוכות. ברוב הימים המשכנו לארוז את התוצרת עמוק לתוך שעות הבוקר המוקדמות. נאלצנו להשתמש במסכות במהלך העבודה בשמש כדי להפחית את ההשפעה של החום, ונאלצנו לעבוד גם בחממות מכוסות יריעות פלסטיק בשמש הקופחת ובתנאי חום נורא. זה היה החלק הברוטלי ביותר עבורי בתוכנית, ובשלב הזה נמאס לי כליל אבל עוד התלבטתי אם להישאר או לעזוב. למעשה, לא יכולתי לעזוב כי מרכז המשתלמים מלכד אותי בכך שהוא עיכב אצלו את הכסף שלי. במשך חודש אחד לא היו קורסים כי היינו ב"חופשה" – אבל לא בחופשה מהעבודה.

ייתכן שהמדינה מודעת לנזק שנגרם לסטודנטים לתארים מתקדמים "ממדינות זרות" כשהם מגיעים לישראל כחפשמס אחר הזדמנות ללמידה ולהתפתחות. ישראל מתגאה בהיותה אחת מהמדינות הכי חדשניות שיש – מטכנולוגיה ועד חקלאות. תפישה זו, הגם שהיא מוצדקת, מכסה ואינה מגלה את סיפורה של העבודה הקשה (הפיזית והמנטלית) ושל העובד הסובל ממוגז האוויר הקיצוני במדברות הנגב והערבה. הטמפרטורה במדבר הישראלי יכולה להגיע לשיאים קיצוניים, אבל דבר אחד אינו משתנה – העבודה והעובדים. לדעתי, אין שום הצדקה לניצול של סטודנטים ולהפרה של חוקים בינלאומיים אלא אם המדינות משתפות פעולה עם המצב הזה. אני בטוח שהממשלות יודעות, ושהאוניברסיטאות יודעות שהן מביאות עבדים במסווה של סטודנטים,³ ולמרות זאת הן מפרסמות את עצמן בלי לחוש בושה. אני מקווה שמדינות אפריקאיות והמנהיגים שלהן באמת ידאגו להתפתחות של אפריקה ושל מדינות עולם שלישי אחרות (כמו שהעולם התחיל לעשות בזמנים שונים), כך שהעבודות המודרנית מבוססת ההונאה הזאת תיפסק ושהאחראים ייתנו את הדין. עבור רבים, כולל אותי, אלו היו שנתיים מבוזבזות. שנתיים מהחיים שלי שלא אקבל בחזרה. זו הייתה החוויה הכי קשה בחיים שלי – השתמשו בי ופגעו בי במלוא מובן המילה. אני מתחרט שהצטרפתי לתוכנית הזו, ומצטער שכלל עליתי על הטיסה לישראל.

לבסוף, תבעתי את מרכז המשתלמים כדי לקבל צדק.

עורך הדין של מרכז המשתלמים טען שלמדתי מההשתתפות בתוכנית – בניגוד לטענותיי שלא למדתי – כי היא אפשרה לי לראות מכוונות שמעולם לא ראיתי באפריקה. זו טענה

2 מרכז מנה לכטיחות וביטחון במזון בפקולטה למדעי החיים באוניברסיטת תל אביב.

3 בשנת 2019 נחשף כי 15 סטודנטים ממקסיקו, שהשתתפו בתוכנית לימודית בתחום המלונאות והתיירות בקמפוס אילת של אוניברסיטת בן גוריון, הועברו למקלט לקורבנות סחר בבני אדם. מתכונת התוכנית התבססה על "עבודה מעשית" במשרה מלאה במלונות באילת, שהוגדרה כפרקטיקום שעבורו לא קיבלו הסטודנטים שכר, כי אם דמי מחיה בסך 800 ₪. ראו ניצן צבי כהן "סטודנטים ממקסיקו הועסקו בתנאי ניצול במסגרת לימודיהם בישראל – והוכרו כקורבנות סחר" דבר, 12.5.2019. כן ראו פרוטוקול דיון בבית הדין לביקורת משמורת של שוהים שלא כדין בעניין רודריגו, מתקן משמורת גבעון, מיום 28.3.2019.

שקרית, כי עבדתי בתור מנהל בקרת איכות במוסד חקלאי מתקדם מבחינה טכנולוגית לפני הנסיעה לישראל, וראיתי כל מיני מכונות לפני הנסיעה. ציינתי בפני השופט שתמיד היו פערים בין השכר שהיינו אמורים לקבל ובין סכומי הכסף שנכתבו על תלושי המשכורת שלנו, שהיו כתובים בעברית ולפיכך לא יכולנו לקרוא אותם.

בקבוצה שלי, רק אני הגשתי תביעה וקיבלתי פיצוי. האחרים עזבו בלי שום דבר. הסטודנטים ממדינות המזרח הרחוק לא רצו להצטרף לתביעה. מבחינתם ההגעה לישראל הייתה הזדמנות לעזוב את המדינות שלהם, והם חשבו שהמשקים במדבר הם מקומות עבודה לגיטימיים. תוכניות לא־חוקיות כאלו טובות בגיוס אנשים חלשים. מדינות המוצא זוכות לכל מיני הטבות בהסכמים האלה, ומעדיפות להשלים עם הניצול מסיבות פוליטיות. הן אינן שואלות באילו תנאים האזרחים שלהן חיים, ולא אכפת להן אם הם ישנים ברוחק בחללים צפופים, פחות או יותר על הרצפה, ואינם מדברים אנגלית. זה נוח! בצורה הזאת אין תקשורת חוץ מאשר "יאללה יאללה", כמו לכלבים: "קדימה", "בואו", "תעשו". אין שיחות נורמליות – וזה נמשך כך חמש שנים!⁴ שעות העבודה של העובדים התאילנדים מטורפות. בצהריים הם ישנים בשדה, על הצמחים, כי אם הם ייסעו במשך שעה מהשדה ובחזרה, השעה הזו תנוכה מהמשכורת אז הם מעדיפים לישון בשדה.

אחרי שנה נעשה צדק, והתוכנית נסגרה בזכות כל האמיתות המכוערות שחשפתי. קיבלתי פיצויים ממרכז המשתלמים, אבל השאלה היא עד כמה בכוחם של הפיצויים לתקן את הנזק הנפשי, את החרדה ואת הכאב שנגרמו לי כשעבדתי במשקים האלה כמו עבד; כמה נזק כלכלי הפיצויים האלו מסבים לאנשים שגנבו מיליונים, והונו זרים שהפכו לעבדים? איך זה נמשך כל כך הרבה זמן ולמה זה עדיין נמשך היום? איך המרכזים האלו קיבלו רישיון לעסוק בסחר בינלאומי בבני אדם, תחת עינה הפקוחה של ממשלת ישראל? מהי המעורבות של ממשלת ישראל וממשלת תאילנד בייצוא כוח האדם מתאילנד למדבר הישראלי, שבו הם חיים כמו בהמות ועובדים כמו מכונות עבור שכר מבזה? עד שהשאלות האלו לא ייענו, העולם מוחזק בידיים הלא נכונות, ועד שמשהו ייעשה כדי לשנות את התרמית הזו, ההגינות האנושית נותרת רחוקה, והמאבק לצדק עוד לא הוכרע.

4. השוהת המקסימלית המותרת למהגרי עבודה ברישיון עבודה לפי חוק הכניסה לישראל, התשי"ב-1952, היא חמש שנים.